

В. О. Сизоненко

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Узагальнено й систематизовано інституціональні передумови, на яких ґрунтується аналіз впливу фінансів на розвиток підприємництва. Обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення грошово-кредитної та бюджетно-податкової політики, формування й використання механізмів та інструментів фінансового регулювання інноваційної складової підприємництва.

Institutional preconditions, on which the analysis of the impact of finance on development of business is based, are generalized and systematized. Suggestions on improvement of the monetary and fiscal policies, development and application of mechanisms and instruments of financial regulation of innovative component of business are substantiated.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, бюджетні важелі, інновації, інституціоналізм, податкова політика.

Активізація підприємницької діяльності, перехід до інноваційної моделі розвитку слугують основою для генерування прогресивних структурних зрушень у економіці, сприяють підвищенню конкурентоспроможності країни у світовому просторі. Реалії трансформаційних процесів в Україні дають підстави стверджувати, що інноваційна складова не стала домінуючим чинником у розвитку підприємницького сектору, а намагання створити відповідне потребам інноваційного розвитку інституціональне середовище не має послідовного характеру, не спирається на науковий доробок економічної теорії.

Між тим для вдосконалення системи сучасного підприємництва потрібна чітка методологія дослідження цього глобального феномену. Відправним пунктом аналізу визначальних тенденцій розвитку підприємництва, за оцінкою дослідників, є історично встановлені звичаї, правила, норми і способи господарської поведінки суб'єктів у їх зв'язку з іншими сферами суспільного життя¹. Інституціоналісти розширено тлумачать предмет теорії підприємництва, намагаючись усебічно врахувати складну сукупність умов і чинників впливу на економічну поведінку суб'єктів підприємницької діяльності.

Такий підхід є надзвичайно плідним у контексті взаємодії економічної теорії та господарської практики, оскільки відкриває можливості для реалізації головного призначення інституціоналізації підприємницької діяльності — мінімізувати

¹ Гриценко А. А. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований : монография / А. А. Гриценко ; Ин-т экон. и прогноз. НАН Украины, 2008. — 927 с.; Гражевська Н. І. Суперечності інституціоналізації глобальної світогосподарської системи / Н. І. Гражевська // Науковий вісник Чернівецького національного університету : зб. наук. праць. — Вип. 494. Економіка. — Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. — С. 3—7; Попова В. В. Діагностика інституційного впливу на формування ВВП / В. В. Попова // Інституційна природа ринкових трансформацій : матеріали XIX міжнар. наук.-практ. конф. (15—16 жовтня 2009 р.). — Чернівці : Друк-Арт, 2009. — С. 28—31; Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт. — К. : Основи, 2000. — С. 18.

трансакційні витрати з метою підвищення ефективності перерозподілу ресурсів, кращої комбінації їх використання. При цьому особливе значення має фінансове забезпечення інноваційної складової підприємницької діяльності, адже в підприємницький сектор перейшла значна кількість науково-технічних та інженерних кадрів із власними ідеями, розробками, досвідом. Однак проблему фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємництва, здатного переорієнтувати зусилля бізнесу зі сфери торговельно-посередницьких операцій на реальну, виробничу сферу, не можна визнати розв'язаною як у теоретичному, так і в практичному сенсі.

Не вирішено частини загальної проблеми. Існують численні теоретичні прогалини в дослідженні інституціональних аспектів фінансового забезпечення й фінансового регулювання підприємницької діяльності, здатного посилити інноваційність вітчизняної економіки. Нечисленними є наукові праці, в яких обґрунтовано пропозиції щодо можливостей використання конкретних положень інституціоналізму з урахуванням реалій економічного й соціального розвитку України.

Мета статті полягає у з'ясуванні інституційних та функціональних основ розвитку підприємництва, обґрунтуванні його умов і напрямів, а також інноваційної складової, здатних істотно прискорити темпи економічного зростання, сприяти вирішенню низки соціальних питань. Необхідним є визначення можливостей і перспектив впливу фінансової політики, механізмів та інструментів її реалізації на активізацію підприємницької діяльності.

Витоки інституціоналізму містяться у працях основоположників цього напрямку — Т. Веблена, У. Мітчелла, Я. Тінбергена, Дж. Коммонса та ін. В економічній теорії поняття “інститут” вперше ввів до аналізу Т. Веблен. На його думку, інститути — це, по суті, поширений спосіб мислення в тому, що стосується окремих відносин між суспільством і особистістю, та окремих функцій, які виконуються ними; це система життя суспільства, що складається з сукупності діючих принципів у визначений час². Під інститутами Т. Веблен також розумів звичні способи реагування на стимули, структуру виробничого чи економічного механізму, прийняту в даний час систему громадського життя. Дж. Коммонс визначає інститут як колективну дію з контролю, звільнення й розширення індивідуальної дії³. У. Мітчелл вважає, що інститути — це існуючі й найвищою мірою стандартизовані суспільні звички⁴.

Представники сучасного інституціоналізму (У. Ростоу, Д. Норт, Дж. Гелбрейт, Р. Хейлбронер, А. Тоффлер, Ф. Перру, П. Массе, Г. Мюрдаль) критично ставляться до положень неокласичної теорії і практики ринкового

² Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. — М., 1984. — С. 201, 202.

³ Див.: Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка : підручник / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. — К., 2010. — С. 26.

⁴ Там само.

господарювання. Замість підходу до економічної системи як сукупності ринкових відносин, що складаються з приводу розподілу обмежених ресурсів серед альтернативних користувачів із метою задоволення їхніх потреб, вони пропонують підхід, згідно з яким відбувається взаємодія різного роду “інститутів” економічного та позаекономічного характеру. Інституціоналісти вважають, що інститути як явище базисного й надбудовчого характеру структурують дії підприємця шляхом застосування набору формальних правил, неформальних обмежень і механізмів їх примусового здійснення.

Подібний погляд на сутність інститутів мають українські та російські дослідники, розглядаючи інститут як форму суспільного устрою, сукупність норм права в будь-якій сфері суспільних відносин⁵, як законопримусовий механізм, що змінює поведінки з використанням сили, або як правила гри в суспільстві, або, формальніше, створені людьми обмеження, що формують взаємодію людей⁶. Завдяки встановленню правил, норм поведінки, дії ринкових та державних регуляторів знижується невизначеність підприємницької діяльності, чіткіше розподіляються поведінкові очікування й наміри інших агентів — учасників економічної та соціальної взаємодії.

Водночас підприємництво як форма виявлення людської діяльності розвивається разом і всередині сукупності соціально-економічних відносин, які воно обслуговує, й водночас поступово трансформує всю систему цих відносин. Це означає, що підприємництво зі структуроутворюючого чинника становлення ринкових відносин стає всеохоплюючим механізмом руху економічної системи, виступає основною формою досягнення цілей трансформаційних перетворень, модифікує та зміцнює економічні, правові й соціальні інститути. Такий обопільний вплив інституціоналізації й розвитку підприємництва свідчить, що успіх реформування економіки значною мірою залежить від застосування інституційного інструментарію.

Зазначимо, що в економічній теорії інституційні й функціональні основи розвитку підприємництва дослідники цієї проблеми трактують по-різному.

По-перше, прихильники теорії організаційних змін, зокрема вартісної орієнтації, вважають, що управлінська стратегія в підприємницькій поведінці за основну мету має зростання капіталу власника⁷. На перший план виходить інститут власності та економічних інтересів власників. Дослідники спираються при цьому на теорію дії М. Вебера і його інтерпретацію цільової раціональної дії в умовах невизначеності. Вони наголошують на необхідності доповнення

⁵ Чистилін Д. До питання теорії суспільного розвитку: аспект самоорганізації / Д. Чистилін // Економіка України. — 2002. — № 2. — С. 43—49; № 3. — С. 52—58; Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1 / ред. кол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К., 2009. — С. 657.

⁶ Экономическая теория (политэкономия) : учебник / под общ. ред. В. И. Видяпина, Г. П. Журавлевой. — М., 1999. — С. 123.

⁷ Бешорнер Т. Управление предприятием: еще один взгляд на стоимостную ориентацию / Т. Бешорнер // Проблемы теории и практики управления. — 2001. — № 2. — С. 98—103.

монетарних чинників управління підприємницькою діяльністю інтуїтивними діями підприємця для досягнення ситуативної рівноваги.

По-друге, представники теорії раціонального вибору пропонують модель людини, дії якої спрямовані на максимізацію власної вигоди. За такого підходу підприємець опиняється в центрі аналізу: адже лише індивіди приймають рішення, генерують трудові й інтелектуальні зусилля в економічних процесах. У цьому аспекті поняття “поведінка фірми” чи “поведінка держави” є певною мірою ірраціональними. Поведінка організації (фірми) може інтерпретуватись як інтегрований результат індивідуальних поведінок, що можуть бути більшою чи меншою мірою скоординовані, узгоджені, спрямовані на досягнення спільної мети. Економічна поведінка держави — це результат інтегрованої поведінки законодавчої, виконавчої та судової влади. Але індивідуальна цілеспрямована дія, на думку представників цього напрямку, зокрема Дж. Коулмена, ще не є такою, що максимізує вигоду⁸.

По-третє, представники теорії традиційної дії вважають, що численні звички не являють собою продукт цільового раціонального розрахунку, а є результатом обмеженої раціональності агента в умовах складного зовнішнього оточення. Це потребує врахування притаманних людям цінностей і переконань, якими вони керуються у своїх діях. Звідси — критичне сприйняття приватної підприємницької ініціативи, надання переваги ідеї соціального контролю замість захисту конкурентної ринкової економіки, посилення державного втручання в механізм відтворення.

По-четверте, прихильники теорії інноваційної дії, яка означає перехід від одного способу поведінки до іншого, наголошують на значенні історичного розвитку підприємництва, набутого досвіду, усвідомлених у попередній період цінностей, правил, звичок. При цьому механізм переходу до якісно нової рівноваги, за визначенням Й. Шумпетера, полягає в нових способах комбінації ефективнішого використання наявних обмежених ресурсів, що сприяє активізації підприємницької діяльності⁹. Такі зрушення викликають зміни макроекономічних параметрів системи: у доходах, заощадженнях, інвестиціях, розмірах і співвідношенні різних форм капіталу тощо. Знаходження нових способів зростання ефективності виникає саме в періоди загальної кризи й депресії, що підкреслює роль підприємництва в реальних умовах економічного розвитку України.

По-п'яте, для визначення механізму реалізації підприємництва як цілісного макроекономічного феномену важливе значення має системний підхід О. Богданова, в основу якого покладено два принципових положення:

⁸ Coleman J. S. Grundlagen der Sozialtheorie / J. S. Coleman. — Bd.1., Handlungen und Handlungssystem. — München, 1990/1995.

⁹ Шумпетер Й. Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер. — М., 1982. — С. 159, 160, 170, 171.

1) можливість зменшення ступеня складності об'єкта аналізу за одночасного збереження його властивостей; 2) синергійний ефект від спільної взаємодії індивідів¹⁰. Інституційна основа економіки тим самим представлена як певна система, сукупність окремих інститутів, які можуть сприяти чи, навпаки, гальмувати ефективне функціонування підприємництва. Інститути визначають структуру стимулів, набір альтернатив, а отже — витрати виробництва й обігу та, відповідно, прибутковості й мотивацію залучення до підприємницької діяльності.

Специфіка національних особливостей економічної поведінки, звичаї, традиції, менталітет визначають різні типи інституціонального й функціонального забезпечення підприємництва. Пряме запозичення правової інституційної бази, економічних інститутів для країни з трансформаційною економікою навіть в умовах потужних глобалізаційних процесів не завжди дає позитивний результат. Причини відносних невдач, на думку Д. Норта, полягають у тому, що хоч «правила однакові, проте механізми їх упровадження й використання, норми поведінки та суб'єктивні моделі учасників інші»¹¹.

Необхідність формування ефективного, соціально значущого підприємницького сектору потребує відокремлення від функцій підприємництва певних процедур, здатних трансформуватися в інститут, який набуває для функціонування суб'єктів підприємницької діяльності безумовного, обов'язкового, необхідного характеру. Функціональні основи підприємництва потребують формування інститутів державної підтримки підприємництва, а саме: матеріально-технічної, фінансово-інвестиційної підтримки, запуску реально діючих механізмів активізації інновацій тощо.

Із метою обмеження невизначеності в розвинених економічних системах створюється й діє інституційна структура. Враховуючи поліфункціональний характер діяльності, інститути сприяють пошуку і здійсненню правильного вибору шляхом виконання контрактної функції, інформації про ціни, діяльності, пов'язаної з укладанням зовнішніх та внутрішніх угод, контролю їх виконання. При цьому такі інституціональні інструменти, як контракція, ієрархія, інтеграція, за головну мету мають мінімізацію трансакційних витрат.

Розширення інноваційної сфери, ускладнення завдань її функціонування передбачають перехід до якісно нової системи фінансового регулювання. У сучасних умовах фінансове регулювання здійснюється з двох протилежних позицій. Згідно з першою в системі регулювання відбувається рух від обмеження й контролю фінансових та інвестиційних потоків до стимулювання діяльності інститутів фінансової системи й інвесторів. Друга позиція регулювання інноваційної сфери полягає в розширенні використання ринкових

¹⁰ Богданов А. Тектология. Всеобщая организационная наука / А. Богданов. — М., 1989. — Т. 1. — С. 112—117.

¹¹ Норт Д. Знач. праця. — С. 130.

важелів впливу, зняття бар'єрів на шляху руху капіталів, сприянні формуванню однорідних для всіх сфер умов переміщення капіталів.

Не заперечуючи можливості використання наведених теоретико-методологічних підходів у практиці сучасного фінансового регулювання розвитку інноваційної сфери, зазначимо, що національна економічна система загалом та її науково-технічна й інноваційна складові характеризуються доволі низькою еластичністю щодо макроекономічних регулюючих впливів із боку держави. Це стосується передусім сили впливу грошово-кредитних регуляторів, механізмів та інструментів бюджетно-податкової політики, фінансових важелів формування мотивів економічної поведінки суб'єктів інноваційного процесу. Якщо податкові пільги та бюджети фінансування фундаментальної науки, освіти ще здатні справляти незначний позитивний вплив на розвиток інноваційної сфери, то сучасна грошово-кредитна політика, по суті, не здатна виконувати в повній мірі свої регулюючі функції.

Водночас розвинуті країни демонструють можливості формування грошової бази під бюджетні завдання, а переважну частину фінансування науковій й технологічній парку Європи одержують від держави: у Великобританії — 62 %, у ФРН — 78, у Франції — 74, у Нідерландах — близько 70, у Бельгії — майже 100 %. Для Японії характерне пільгове кредитування інноваційних проєктів, для США — залучення інвестицій зацікавлених фірм¹². В Україні за умов постійної нестачі бюджетних коштів доцільно застосувати модель змішаного фінансування, яка об'єднує ресурси держави, бізнесу, зацікавлених осіб і розподіляє їх згідно з ринковими принципами.

Крім того, держава здатна сприяти активізації підприємницької діяльності шляхом формування сприятливої бюджетної політики, установа системи різних видів податків, що практично визначають таку систему перерозподілу доходів підприємств і громадян країни, яку держава вважає оптимальною для формування дохідної частини бюджету і збереження в підприємців фінансових стимулів до діяльності й отримання прибутків. Зменшуючи ставки податку на прибуток, держава збільшує чисті прибутки суб'єктів підприємницької діяльності, що сприяє пошуків інноваційного процесу. З цією метою доцільно стимулювати інвестиційну ініціативу суб'єктів господарювання шляхом надання цільових податкових знижок на інноваційний розвиток, економічну модернізацію підприємств. При цьому необхідно не лише прискорити темпи інвестування в основні фонди, а й реалізувати заходи, спрямовані на розширене інноваційне відтворення основних фондів шляхом істотної активізації реновацій цих процесів, їх масової заміни в разі відпрацювання нормативного терміну.

Не менш важливим є запровадження таких економічних стимулів для комерційних банків. Створення системи пільгового рефінансування в разі

¹² Норт Д. Зазнач. праця. — С. 16.

надання ними пільгових кредитів для реалізації інвестиційних проектів із розроблення і впровадження високотехнологічного устаткування, іншої інноваційної продукції сприятиме поживленню участі банків у фінансуванні інноваційної діяльності.

Водночас зауважимо, що регуляторні процедури не повинні бути обтяжливими, оскільки це істотно знижує підприємницьку й інноваційну активність суб'єктів господарювання.

За результатами рейтингового дослідження “Ведення бізнесу-2013”, проведеного Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC), було відзначено відчутний прогрес нашої країни — підвищення на 15 пунктів у рейтингу (зі 152-го на 137-ме місце). У трьох із десяти компонентів рейтингу — “відкриття підприємств”, “оподаткування” й “реєстрація власності” — відзначалося найбільш значуще поліпшення позицій України (табл. 1). Водночас шляхом дерегуляції бізнесу можливе подальше істотне підвищення показників країни в міжнародних рейтингах.

Таблиця 1. Позиції України в рейтингу DOING BUSINESS

Компонент рейтингу	ДВ-2013	ДВ-2012	Зміна рейтингу
Відкриття бізнесу	50	116	66
Одержання дозволів на будівництво	183	182	-1
Підключення до системи електропостачання	166	170	4
Реєстрація власності	149	168	19
Одержання кредитів	23	23	Без змін
Захист прав інвесторів	117	114	-3
Оподаткування	165	183	18
Здійснення зовнішньоторговельної діяльності	145	144	-1
Забезпечення виконання договорів	42	44	2
Розв'язання проблем неплатоспроможності	157	158	1
Загальний рейтинг	137	152	15

Джерело: <http://www.doingbusiness.org>.

Стратегія держави щодо зміцнення інституційних та функціональних основ підприємництва має полягати в забезпеченні позитивних соціально-економічних структурних зрушень підприємництва, а саме визначення законодавчими, організаційними та мотиваційними засобами підприємницької поведінки.

Становлення інституційного середовища в Україні має свої особливості. Створено такі інститути для функціонування підприємницького сектору, як приватна власність, конкуренція; застосовуються ринкові принципи ціноутворення, удосконалюється система оподаткування. У системі державного управління діють відповідні органи — Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва, Антимонопольний комітет України, Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів тощо. Водночас

інститути державного регулювання підприємництва, органи влади й підприємці не взаємодіють на системній основі, що позначається на ефективності підприємництва, соціальній затребуваності цього потенційно потужного прошарку населення в трансформаційних перетвореннях.

Не набули відповідного рівня розвитку й контрактні форми організації бізнесу — лізинг, франчайзинг, мережева організація, правила й норми ринкового саморегулювання, які доповнюють, розширюють, сприяють чіткості застосування норм державних інститутів або замінюють їх у тих сферах, де рівень державного регулювання є недостатнім.

Досягненню інноваційної активності в промисловості перешкоджають висока частка у структурі виробництва сировинних галузей і галузей, що виробляють продукцію з низьким рівнем технологічної обробки; висока енергоємність промисловості, що пояснюється застосуванням застарілих технологій та надмірним зношенням основних виробничих фондів. Спостерігаються низькі темпи модернізації виробництва при переважанні темпів інвестування, експортна орієнтація промисловості формується за рахунок металургійного виробництва, хімічної промисловості, меншою мірою — машинобудування та харчової промисловості. Загалом інноваційна діяльність промислових підприємств упродовж тривалого періоду не зазнає істотних змін (табл. 2).

Важливим напрямом створення інституційних і функціональних основ розвитку підприємництва й водночас результатом цього процесу є інноваційна культура підприємця, що відображає його орієнтацію на оволодіння знаннями, інформацією, нововведеннями. Розвиток інноваційної культури відбиває конструктивне ставлення підприємця до технічних, технологічних, економічних, організаційних і соціальних нововведень, прагнення задовольнити ринковий попит у найсприятливіший для споживача спосіб. Вона породжує інноваційне підприємництво, яке є надійним підґрунтям для здорової конкуренції в бізнесі, сприяє реалізації інтелектуального потенціалу суспільства.

Таким чином, подальший розвиток підприємництва потребує інвестиційних перетворень, створення належних умов і стимулів для інтелектуалізації цього виду діяльності. З'ясування інституційних та функціональних основ розвитку підприємництва дає підстави зробити такі висновки:

1. Інститути як явище базисного й надбудовного характеру структурують дії підприємця шляхом установлення юридичних процедур, дії державних і ринкових регуляторів, правил, норм поведінки. Завдяки інституціоналізації знижується невизначеність підприємницької діяльності, більш чітко розподіляються поведінкові очікування й наміри учасників економічної та соціальної взаємодії.

2. До основних наукових підходів визначення інституційних основ підприємництва відносять, зокрема, такі: знаходження ефективніших форм реалізації прав власників; максимізація власної вигоди; орієнтація на власні

Таблиця 2. Інноваційна діяльність промислових підприємств України у 2001—2011 рр.

Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Частка підприємств, які займалися інноваціями, %	16,5	18,0	15,1	13,7	11,9	11,2	14,2	13,0	12,8	13,8	16,2
Частка підприємств, які впроваджували інновації, %	14,3	14,6	11,5	10,0	8,2	10,0	11,5	10,8	10,7	11,5	12,8
Витрати підприємств на придбання нових технологій, млн грн	125,0	149,7	95,9	143,5	234,4	159,5	328,4	421,8	115,9	141,6	324,7
Упровадження нових технологічних процесів, кількість	1 421	1 142	1 482	1 727	1 808	1 145	1 419	1 647	1 893	2 043	2 510
Освоєння виробництва нових* видів продукції, найменувань	19 484	22 847	7 416	3 978	3 152	2 408	2 526	2 446	2 685	2 408	3 238
Частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	6,8	7,0	5,6	5,8	6,5	6,7	6,7	5,9	4,8	3,8	3,8

*Із 2003 р. — інноваційних.

Джерело: дані Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

цінності й переконання підприємців; обмеженість раціональності агента в умовах складного зовнішнього середовища; залежність процесу розвитку підприємництва від набутого досвіду суб'єкта господарювання. Періодизація інституціонального розвитку підприємництва дає змогу моделювати сценарії майбутньої поведінки.

3. Чинники впливу на підприємницьку поведінку поділяють на внутрішні та зовнішні. До перших відносять мотивацію підприємницької діяльності, інноваційну активність, здатність адаптуватися до змін ринкового середовища, до других — стимулюючі й обмежувальні форми та методи державного регулювання економіки. Інституціональні ризики сучасного розвитку підприємництва виникають унаслідок недостатньої взаємодії і взаємного доповнення внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на підприємницьку поведінку, несистемних інституціональних мотиваційних і стимулюючих інновацій.

4. Забезпечення ефективної підприємницької діяльності потребує узгодження державних, ринкових і суспільних інститутів, оптимізації функціонування економіки щодо забезпечення можливостей вільного вибору реалізації знань, здібностей і вмінь людини. Послідовність, виваженість дій цих інститутів сприятиме економічно й соціально доцільній трансформації суспільства,

створенню належних умов доступу підприємств до диверсифікованих джерел фінансування інноваційної діяльності за одночасного посилення регулюючих функцій держави й застосування фінансових інструментів контролю цільового використання залучених ресурсів.

5. Посиленню інноваційної підприємницької діяльності сприятиме перерозподіл грошових потоків на інноваційний розвиток шляхом запровадження фінансових механізмів селективного відбору при здійсненні державного податкового регулювання, підвищення адекватності тематики досліджень наукових та освітянських установ вимогам і потребам ринкової системи господарювання.

Здійснення подальших досліджень ролі інституціональних і функціональних умов розвитку підприємництва доцільно вести в площині його зв'язку з інноваційною діяльністю, інтелектуалізацію праці, зміною дії мотиваційних чинників залучення людини до праці.